

GİRİŞ

HIZIR: ARACI, YORUMLAYICI VE MÜRŞİT

“Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona nezdimizden bir rahmet vermiş ve ledünimizden bir ilim öğretmiştik.” (Kehf, 65).

“Mutlu kişi Mûsâ ve Hızır kıssasını gönlünde taşıyıp, Hızır gibi bir kulu kendisine rehber kılandır.”²

Hızır Mûsâ'nın ve ölümsüz “yeşil adamın” (el-Hızır),³ Kur'an'daki kıssasında, Mûsâ (a.s) Hızır'la (a.s), sürekli sabrını sınavan bir öğrenme ve dostluk yolculuğuna çıkar. Bu yolculukta Hızır (a.s) Hz. Mûsâ'ya (a.s) ölüm, ilâhî adâlet, kader ve ilâhî merhametin sırlarını öğretir. Bu sayfalarda ifade edeceğimiz gibi, tasavvuf ehli için, onun öğrettikleri Kur'an'ın ifadesiyle doğrudan Allah'tan alınmış ilim anlamında ilm-i ledün'dur. “... *kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet vermiş, yine ona tarafımızdan bir*

2 Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, ed. Muhammed Ali Muwahhid (Tahran: İntişarat-ı Harezmi, 1990), 212-213. Omid Safi basılmamış çeviri.

3 Arapça yeşil anlamına gelen Ahdar kelimesinden türeyen “Hızır” lakabı veya ünvanı şeklen el-Hızır ve daha gündelik dilde el-Hıdır, Hıdır ve Hızır haline dönüşmüştür. Farklılıklar hareketler ve telaffuzla ilgilidir. Her bir ifade “yeşil” veya “yeşil kişi” olarak tercüme edilir. el-Hızır ismi Kur'an'da yer almamasına rağmen, isim tefsirlerde Hz. Peygamber'den rivâyet edilen aşağıdaki hadîse dayandırılır. Muhammed b. İsmail b. el-Muğire el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, 1: 63, 4: 401-402; 4: 406. Hadis ufak düzeltmelerle çeviride yer alır.

ilim (min ledünnâ 'ilmen) öğretmiştik." (Kehf, 65).⁴ Hızır aynı zamanda bir mürşit modelidir ve ileride bahsedileceği gibi, onun Hz. Mûsâ ile olan yolculuğu mürşit-mürit ilişkisini anlamak için kullanılagelmiştir.

Hızır (a.s) Müslümanlara Kur'an, hadis ve Farsça İskendernâmelerden mâlumdur. Onun meşhur hikâyesi ve menkıbeleri zenginleşip gelişmeye devam etmektedir. Birçok Müslüman kültürde, özellikle tasavvufta yüksek bir paye verilen Hızır (a.s), popüler Musevî irfanında İlyas'ın (a.s) algılandığı gibi, meşhur bir halk kahramanı ve edebiyat karakteridir. Hızır (a.s) genellikle uzun ömürlü İdris (a.s), İlyas (a.s) ve İsâ (a.s) gibi dört Müslüman kişilik arasında sayılır ve Hızır (a.s), İlyas (a.s) gibi herhangi bir zamanda görünme becerisine sahiptir.

Hz. Dâvûd'un, Belh'in eski hükümdarı olan büyük muta-savvıf İbrahim Edhem'e (100-165/718-782) görüldüğü ve ona İsm-i A'zâm'ı⁵ öğrettiği rivâyet edilir. İbrahim Edhem tenhada İsm-i A'zâm'ı zikrettiğinde Hızır (a.s) görünür ve

4 Çeviri metninde alıntılanan âyetler Elmalılı Hamdi Yazır mealinden alınmıştır. Yazarın özellikle vurgulamak istediği kelimelere ayrıca dikkat çekilmiştir. Yazarın tercih ettiği tercümelemler yine de dipnotlarda verilmiştir. (Ç. N.) *The Qur'an*, trans. M. A. S. Abdel Haleem (Oxford: Oxford University Press, 2005), (Kehf, 65).

5 Bazı gelenekler Allah'ın (c.c) en büyük ismini (İsm-i A'zam) Allah veya Hayy olarak belirlemiştir. Sehl b. Abdullah-i Tüsterî (ö. 283/896) Âyetü'l-kürsî (Bakara, 255) ve Âl-i İmrân, 2. âyetinin tefsirinde bu her iki âyetin de "... ism-i A'zâm'ı ihtiva ettiğini" söyler. (Bkz. Gerhard Böwering, *The Mystical Vision of Existence in Classical Islam* [Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1980], 49). Hayy (hayat, sürekli diri) Allah'ın hayat verici; Kayyûm etimolojik olarak Allah'ın hayatı yenileyici olduğuna tekabül eder. Bu isimler meşhur Âyetü'l-kürsî (Bakara, 255) ve Âl-i İmrân Sûresi'nin girişinde (Âl-i İmrân, 2) yer alırlar. Hayatı ve ölüm ötesi hayatı hatırlatan bu isim özellikle ölüm ve ölümsüzlük motifleriyle uzun yaşayan Hızır (a.s) kıssasıyla ilişkilidir.

şöyle der, “Her ne istersen verilir, iste!” Hızır (a.s), İbrahim Edhem’i bu ismi kızdığı birine karşı kullanırsa, kişinin hem bu dünyasını hem de âhiretini mahvedeceğine dair uyarır. İbrahim Edhem şöyle anlatır:

“Bir gün çöldeyken, yanında hiç suyu ve yiyeceği olmayan bir adama rastladım. Akşam olduğunda, akşam namazını kıldı ve anlamadığım birtakım dualar etti. Ardından tasımda yemek, mataramda su buldum. Benimle birkaç gün geçirdi ve bana İsm-i A’zâm’ı öğretti. Sonra beni yalnız bıraktı. Bir defasında, tamamen yalnız olduğum bir anda İsm-i A’zâm’ı telaffuz ettim ve hemen birisi belimden kavradı ve ‘İste, istediğin verilecek.’ dedi. Korkmuştum, ama o, ‘Sana bir zararım dokunmaz, korkma! Ben kardeşin Hızır’ım. Sana İsm-i A’zâm’ı öğreten kardeşim Dâvûd idi. Kızdığın bir kimseye karşı sakın kullanma, zîra o kişinin dünyasını da âhiretini de mahvedersin (...).’ dedi. Sonra beni kendi halime bırakıp uzaklaştı.”⁶

Hızır’ın (a.s), kullanımına ilişkin izahta bulunduğu İsm-i A’zâm’in hem bu dünyada hem de âhirette hükmü vardır. Bunu, Hz. Mûsâ’nın Hızır’la olan talim yolculuğu ve ölüm ve ebedîlikle karşılaşma hikâyesini inceleyerek anlayabiliriz.

Hz. Muhammed (s.a.s), Hızır’ın (a.s) “yeşil kişi” olarak adlandırılma sebebinin çorak toprağa oturduğunda her taraftan otların yeşerip ortalığın yeşile bürünmesi olduğunu söylemiştir.⁷ Kur’ân’ın tam ortasında⁸ yer alan kıssaya göre (Kehf,

6 Shawkat Toorawa, “Al-Khidr: The History of a Ubiquitous Master,” *Sufi* 30 (2010); alıntı: Abd al-Rahmân al-Sulamî, *Tabaqât al-Süfiyya* [Classes of Sufis] (Cairo: n.p., 1953), 30-31. Görüntülenme 27 Temmuz 2012: [http:// www.sufism.ru/eng/txts/a_ubiquitous.htm](http://www.sufism.ru/eng/txts/a_ubiquitous.htm). Hızır’ın (a.s) ismin yıkıcı etkisiyle ilgili uyarısı ismin ölüm ve ölüm ötesi hayatın bir sembolü olmasıyla alakalıdır.

7 al-Bukhârî, *Sahih*, 4: 406.

8 15. cüzün son sayfası ve 16. cüzün ilk sayfasında yer alır. (Ç.N.)

60-82), Hz. Mûsâ (a.s) arayışa girer ve bir ilim yolculuğunda Hızır'a (a.s) tâbi olup ona refik olur. O yolculukta Hz. Mûsâ (a.s) üç sabır testinden de geçemez, ama her meselenin derin mânâsını öğrenir. İskendernâmelerde, Hızır (a.s) Kur'an'da (Kehf, 83-101) çerçevesi çizilen bir kıssada belirir ve âb-ı hayatı bulur. Çeşitli menâkıbnâmelerde Hızır (a.s) evliyâlara ve pîrlere görünerek onların yolunun doğruluğunu tasdik eder ve onlara bir ilim verir veya bir sülûk usulünü talim ettirir. Sultan Veled, Hz. Mevlânâ'nın mürşidi ve sevgili yoldaşı Şems-i Tebrizî'yi "onun Hızır'ı" diye adlandırır.⁹

Bu kitapta, bu kıssanın tasavvufî gelenekte mürşit-mürit ilişkisinin anlaşılmasında nasıl kullanıldığını inceledim. Aynı zamanda, bu kitap ilk defa üç klasik dönem tasavvufî Kur'an tefsirinden, tasavvuf yoluna ışık tutan Hz. Mûsâ (a.s) ve Hz. Hızır (a.s) kıssasını açıklayan ilgili kısımları da içermektedir. Son olarak, bu çalışma kıssanın temel meselelerini (motif) ve onun yoğun bir anlatımla çerçevelenmiş ölüm ve ebedilik göndermelerini, kıssanın muhataplarına nasıl yol gösterdiğini incelemektedir.

Rivâyetler Hızır'ı (a.s), herkesin yolunun kesişeceği, bazıları-
nın da onu tanıyabileceği hatta ziyaret edebileceği esrarlı, vazifeli ve yaşayan bir rehber olarak tarif etmektedir. Musevîlerin Hz. İlyas (a.s) ile ilgili rivâyetleri gibi Müslümanların bu konudaki geniş edebiyatında Hızır'ın (a.s) muhtaçlara nasıl yardıma koştığı, mürşid-i kâmilleri nasıl yetkilendirdiği, desteklediği, tasdik ettiği anlatılır. Bu giriş yazısındaki epigrafta da ifade edildiği gibi, Hz. Mevlânâ'nın mürşidi ve dostu Şems-i Tebrizî, "Ne mutlu o kişiye ki bu kıssayı ken-

9 *Veled-nâmeh* [Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*'nin İran'daki baskısında kullanılan ismi], ed. Jalâl al-Dîn Homâi (Tehran: Kitabhaneh-yi Iqbâl, 1956), 56. Omid Safi basılmamış çeviri.

dine rehber (imam) edindir.” diyor. Bu kıssanın anlaşılması tasavvufun anlaşılmasında temel teşkil eder. Kıssanın, ölümüne bir dizi göndermeyle tasvir ettiği irşadın icrasındaki ilişkiler ve irşat faaliyeti hakkında öğrettikleri, “*Ölmeden evvel ölü-nüz.*” hadîsini de açıklamaya yardımcı olur.¹⁰ Kur’an’daki Hz. Mûsâ (a.s) ve Hz. Hızır (a.s) kıssası Peygamber’in “yeşil kişi” dediği, oturduğu yerden otların yeşermesiyle sembolize edilen, Hz. Mûsâ’ya ölümün ve kaderin esrarını ve mânâsını öğreten ve mürşit-mürit ilişkisinin modeli olan mânevî bir rehberi işaret etmektedir.

Bu kitap, Kur’an, hadis, İskendernâmeler ve evliyâ menkıbelerinde yer alan Hızır kıssasını ve özellikle mutasavvıf Kur’an müfessirlerinin Hızır kıssasını tarîkat ve mürşit-mürit ilişkisini açıklamada nasıl yorumladıklarını araştırmaktadır. Kur’an’daki 23 âyetlik bu kıssa, muhatabını ölüm ve ebedilik üzerine en az bir düzine hatırlatıcı ifadeyle ve birçok tarîkat ehlinin tecrübesini haber veren mürşit-mürit ilişkisinin hikâyesiyle baş başa bırakır. Kur’an metnini tefsirler, hadisler, İskendernâmeler ve evliyâ menâkıbnâmeleriyle bir araya getirerek, Hz. Mûsâ’ya (a.s) ve İskender’e rehberlik yapan ve birçok tasavvuf büyüğünü ziyaret eden, her yerde ve her zaman hazır bir kahraman olan Hızır’a (a.s) dair bilgilerin kökenlerine ilişkin bir keşif yolculuğu yaptım. Bu kıssa, tefsirler ve diğer tamamlayıcı geleneklerle birlikte tasavvufî bilgi ve tecrübenin ne aracılığıyla, hangi otoriteye dayanılarak sonrakilere nasıl nakledildiğini ortaya koymaktadır. Hz. Mûsâ’nın (a.s), bilge, velî, kimine göre de peygamber Hızır (a.s) ile seyahatinin hikâyesi takdir-i ilâhîye ve öğrenmenin mahiyetine dair bilgiler verir. İrşada muhatap olmanın

10 Javad Nurbaksh, ed., *Traditions of the Prophet* (New York: Khaniqah Nimatullahi Publications, 1983), 1: 66.

güçlüklerini, müritlikte sabrın rolünü ve tasavvufî irfan ve talimin mahiyetini izhar eder. Hz. Mûsâ (a.s) sabırlı olma da ve soru sormama sözünü tutmakta üç defa da başarısız oldu. Sabredebilseydi başka neler öğrenebilecekti? Bu sabır, Allah'ın doksan dokuzuncu ismi olan Sabur ismiyle ilişkili tahammül ve metanette sabitkadem olmanın bir hususiyetidir. Hz. Muhammed (s.a.s), Hz. Mûsâ'nın sabredememesi ve soru sormaktan kaçınmamasından dolayı üzüntüsünü ifade etmiştir.¹¹ Kıssaya göre, sabır Hızır'dan (a.s) öğrenme vâsıtasıdır. Yoruma göre sâlik ledün ilmine ulaşmak için, Hz. Mûsâ'nın (a.s) yaptığığın aksine mürşidine güvenmeli, teslim olmalı ve sabretmelidir. İlm-i ledün, Hızır'dan (a.s) bahseden “*Ona nezdimizden bir ilim verdiğimiziz...*” âyetinden (Kehf, 65) türetilmiş bir kavramdır ve diğer tercümelerin ifadeleriyle Hızır (a.s) “*kendisine ilmimizden öğrettiğimiz*”¹² veya “*tarafımızdan ilim verilen*”¹³ veya “*kendimizden ilim öğrettiğimiz*”¹⁴ bir kişidir. *Ledün*, kelime mânâsı olarak “nezdinden, Tanrı katından” anlamına gelir. Klasik Kur'an müfessirlerinden Taberî (ö. 310/923) ledün ilmini velîlere bahşedilen bir ilim olarak kabul eder.¹⁵

Kitabın ilerleyen kısımlarında okuyacağınız üzere tarikat ehli müfessirler ve şeyhler bu kıssayı, mürşit-mürît ilişkisinin icrasını açıklamak için alıntılarlar. Hızır (a.s) seçkin bir kul olarak genel kabul gören statüsüne ek olarak yaygın bir şekilde “Allah dostu” veya velî statüsüne de sahiptir. Tasavvufî tefsirler kıssa

11 al-Bukhârî, *Sahîh*, 1: 90-93; 6: 211-215; 6: 220-224.

12 Abdel Haleem, trans., *The Qur'an*.

13 Ahmed Ali, trans., *Al-Qur'an* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984).

14 Cleary, trans., *The Qur'an*.

15 Abû Ja'far Muhammad b. Jarîr al-Tabarî, *Jami' al-bayân al-tafsîr ây al-Qur'an* (Cairo: Dâr al-Ma'ârif, 1969), 8: 270.

üzerinden ruh ve gelişimi, kulluk, takdir-i ilâhî, görünmeyenin gerçekliği ve mürşit-mürit ilişkisi gibi meselelere işaret ederler. Bir arada değerlendirildiğinde, bu kaynaklara göre Hızır kıssası, tasavvufu açımlayan, tasavvuf yolunun esasını modelleyen bir anlatıdır. Bir mürşit-mürit ilişkisinde Hz. Mûsâ (a.s) Hızır'la (a.s) buluşur ve onunla yolculuğa çıkar.

HZ. MÛSÂ'NIN HIZIR (A.S) İLE OLAN YOLCULUĞUNUN HİKÂYESİ

Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssaya dayanarak, hadîs-i şerîflerde hikâye edildiği üzere bir gün Hz. Mûsâ (a.s), Yûşâ (a.s) ile birlikte, asırlar sürse de “iki denizin buluştuğu yer”i aramaya ahdederek yola çıkar. Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Mûsâ'nın kendisini yeryüzünün en ârif kişisi olarak görmesiyle işlediği zelle neticesinde Allahu Taâlâ Hz. Mûsâ'ya (a.s) Hızır'ı (a.s) bahsi geçen kesişme noktasında aramaya yönlendirildiğini söyler.¹⁶ Seyahat ederken Hz. Mûsâ (a.s) ve Hz. Yûşâ (a.s) bir kaya üzerinde dinlenirler. Aniden, yemek üzere yanlarına aldıkları balık sepetten kayar ve denizde yüzerek uzaklaşır ve bunu Hz. Mûsâ (a.s) değil sadece Yûşâ (a.s) görür. Gece çökmeye başladığında Hz. Mûsâ (a.s) Hz. Yûşâ'ya (a.s), “*Yanımızda getirdiğimiz balığı yiyelim artık.*’ der. Yûşâ (a.s), ‘*Gördün mü? dedi, onu sana söylemeyi bana unutturan, şeytandan başkası değildir. O kayanın yanında konakladığımız zaman, balık, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti.*’ dedi. Hz. Mûsâ (a.s), ‘*İşte aradığımız bu idi.*’ dedi. ‘*Hemen izleri üzerine geri döndüler.*’” (Kehf, 63-64).

Hz. Mûsâ kayaya yaklaştığında, orada Allah'ın kendisine dolaysız olarak rahmet ve ilm-i ledün verdiği nezih ve şerefli kulların-

¹⁶ Sahih-i Buhârî, 1: 63; 1: 65-66; 1: 90-93.

dan birini gördü. Hz. Mûsâ (a.s), Hızır'a (a.s) "Rehberliğinden istifade edebileyim diye seninle yolculuk yapabilir miyim?" diye sordu. Hızır (a.s), "Kendi idrak ve kavrayışının ötesinde olanı anlamayı nasıl ümit edebilirsin? Şayet beni takip edersen, ben sana izin verene kadar soru sormayacağına dair söz vermelisin." diye cevapladı. Hz. Mûsâ (a.s), "Allah'ın izniyle kendimi tutacağım ve sana itaat edeceğim." dedi.

Böylelikle Hızır (a.s) ve Hz. Mûsâ (a.s) yola çıktılar ve Hızır'ın (a.s) arkadaşları gibi görünen kendilerini selâmlayan bir grup denizciye rastladılar. Hızır (a.s) ve Hz. Mûsâ (a.s) onların gemisine binmiş giderken Hz. Mûsâ Hızır'ın (a.s) geminin gövdesinde bir delik açtığını fark etti. Hz. Mûsâ (a.s) haykırdı, "Bu ne kadar kötü bir iştir! Masum insanları boğmaya mı çalışıyorsun?" Ve Hızır (a.s), Hz. Mûsâ'ya (a.s) "Benim yapacaklarıma tahammül edemeyeceğini sana ihtar etmiştim." dedi. Hz. Mûsâ, "Düşündüklerimi ifade ettiğim için lütfen beni bağışla ve bunu bana hatırlatarak beni zora koşma." diye cevap verdi. Ardından yolculuklarına devam ettiler ve Hızır (a.s) oyun oynayan birkaç çocuk gördü. Onlara doğru yürüyüp içlerinden birini öldürdü. Hz. Mûsâ (a.s), "Bu yaptığın gerçekten çok büyük bir kötülük! Neden masum bir çocuğu öldürdün?" diye Hızır'a (a.s) itiraz etti. Hızır (a.s), tekrar Hz. Mûsâ'ya (a.s) kendisi müsaade edene kadar soru sormamaya söz verdiğini hatırlattı. Bu sefer Hz. Mûsâ (a.s), "Eğer bir daha konuşsam ve sen benimle yolculuk yapmak istemezsen, sana hak vereceğim." dedi. Yollarına devam ettiler ve kendilerine ne içecek ne de yiyecek teklif edecek kimsenin çıkmadığı bir köye vardılar. Köyün çıkışında bir yıkıntının kıyısında köhne bir duvar gördüler. Hızır (a.s) çabucak duvarı tamir etti. Hz. Mûsâ (a.s), "Ne yapıyorsun? Yaptığın iş için bir ücret hak ediyorsun." dedi.

Hızır (a.s), “Bu seninle benim ayrılma zamanımız, fakat gitmeden önce, senin sabırsızlığından dolayı tahammül edemediğin hâdiselerin içyüzünü (tevil) anlatacağım.” dedi. Gemi hâdisesinde, o insanlar nehir üzerinde ticaretle uğraşan fakirlerdi. Arkalarından iyi durumda olan bütün gemileri savaşta kullanmak üzere el koyan kötü bir hükümdar geliyordu. Ben hafif bir zarar vererek, geminin onlarda kalmasını istedim.

Oğlanın durumunda, ebeveynleri mümin kişilerdi ve çocuk büyüdüğünde zâlim, kibirli ve isyankâr olacaktı. Rabb’in onun ebeveynlerinin inancını bozacağından korktuğu için, onu safiyette ve merhamette daha iyi bir evlatla değiştirmeye karar verdi. Duvara gelince, sâlih bir adam tarafından o duvarın altına iki yetim çocuğunun eline geçmesi için gömülmüş bir hazine vardı. Rabb’in onların hazinelerini almak için yeterince büyüyüp güçlenmelerini diledi ve bu Rabb’inden bir rahmettir. Bunlardan hiçbirini kendi hesabıma yapmadım. İşte bu senin sabırsızlıktan tahammül edemediğin hâdiselerin tevilidir (Kehf, 60-82).

BÜYÜK İSKENDER’İN REHBERİ VE AŞÇISI OLARAK HIZIR (A.S)

Hızır’ın (a.s) kişiliğinin ikinci bir boyutu Farsça İskendernâmelere dayanır. Miladi ilk asırlarda, İskender efsaneleri Ortadoğu ve Akdeniz kültür havzasının dolaşımdaki en meşhur hikâyeleriydi. Bu efsanelerde, İskender sadece bir savaşçı değil, aynı zamanda bilge bir hâkim ve hükümdardı. İskender efsaneleri Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman irfanının bir parçası haline geldi.

İskender’in âb-ı hayat arayışı onu enfes meyveleri olan ve halkının cömertçe birbiriyle paylaştığı bir memlekete ulaş-

tırır. Bu memleketin insanları, kendi ölümlü hayatlarını unutmamak için mezarlarını kapılarının yanına kazıyorlardı. İskender bu meseleyle ilgili sorular sorduğunda, onlar dinlerinin tek tanrı inancı üzere olduğunu açıkladılar. İskender, “Bu dini ve hakikati size kim öğretti?” diye sordu. “Hızır adında biri” der demez, Hızır (a.s) görünür. İskender’in âb-ı hayatı aradığını duyunca, İskender ve ordusuna âb-ı hayatı bulmak için karanlıklar ülkesinde rehberlik yapmakta ısrar etti.

Böylece İskender karanlıklar ülkesinde yolculuğa çıktı. Hızır (a.s) rehberliğinde, gece ile gündüzü artık birbirinden ayırt edemeyecek kadar ilerlediler. Karanlık bir gün Hızır (a.s) bir şey düşürdü ve onu almak için eğildiğinde eli bal gibi tatlı bir suya değdi. Âb-ı hayatı bulduğunu anladı ve İskender’e haber vermeye gitti. Fakat İskender’le beraber döndüklerinde, kaynağın kaybolduğunu gördüler. İskender çok üzüldü. Neticesiz yedi günlük bekleyişten sonra yola devam ettiler, ayaklarını sürüyerek üzerinde yürüdükleri çakıllar hakikatte kimsenin fark etmediği kıymetli taşlarla dolu bir dere yatağıydı. Sonra, hepsi ayaklarının dibindeki bu hazineleri toplamadıklarından dolayı pişman oldular. Bu sembolizm felsefe taşının (lapis philosophorum) tuz gibi her yerde bulunabildiği hermetik telakkiyi hatırlatmaktadır.

Suyu tadan Hızır (a.s) ölümsüz olur. Fakat İskender bir daha ölümlü olduğu gerçeğiyle baş başa kalır ve ölümsüzlük arayışı akamete uğrar.¹⁷ Fars minyatür ustaları, İskendernâmelerde Hızır’ın (a.s) âb-ı hayat sahnesini İlyas’la yan yana çizmişlerdir.

17 Otto Rank’in “ölümsüzlük arayışı” kavramından türetilen “ölümsüzlük projesi”, kültürel antropolog Ernest Becker’in tasvir ettiği, ister bilinçli ister bilinçsiz olsun, ölüm endişesinden azat olmaya yarayan bir yolla kişinin peşine düştüğü bir projedir. Ölümsüzlük projeleri simgesel bir âlem iddiasını ve maddi bedenden ve kaderinden hürriyete kavuşmayı ihtiva eder. Becker ölümsüzlük sembollerinin, sistem-